

Марина Ларченко,
канд. юрид. н., доцент, докторант,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

ВПЛИВ ЗОВНІШНЬОЇ АГРЕСІЇ НА ПІДЛІТКОВУ ЗЛОЧИННІСТЬ

Стаття присвячена з'ясуванню чинників і напрямків впливу зовнішньої агресії на протиправну поведінку неповнолітніх. Проаналізовано вплив основних факторів на різні елементи в структурі індивідуальної злочинної поведінки підлітків. Запропоновано шляхи вирішення та попередження агресивної поведінки підлітків в Україні на сучасному етапі.

Maryna Larchenko

THE INFLUENCE OF EXTERNAL AGGRESSION ON JUVENILE DELINQUENCY

The article examines the true nature and directions of the impact of external aggression on the criminal behaviour of juveniles. The main factors of such influence are analyzed. Their influence on various elements of structure of individual juvenile's criminal behaviour is analyzed. The solutions to this problem in contemporary Ukraine are proposed.

Сьогодні, аналізуючи морально-психологічний стан людей в українському суспільстві в контексті революційних подій та зовнішньої військової агресії, розуміємо, що питання протидії насильству в нашій державі актуальне як ніколи раніше. Останні кілька місяців неприхована агресія виштовхується назовні з переважної більшості телеканалів, вона вже стала частиною нашого життя. Агресивність дорослих, що подекуди сягає рівня масового психозу, передається дітям. От тільки дитяча психіка може виявитись не готовою сприйняти подекуди суперечливу інформацію критично, наслідком цього можуть бути розлади дитячої психіки та небезпечні прояви молодіжної агресії.

Питання про природу та механізми злочинної поведінки особи завжди було і залишається ключовим для кримінології. На сьогодні існує багато концепцій, які з різних позицій представляють процес вибору індивідом злочинного варіанту поведінки. Однак, більшість традиційних для вітчизняної кримінології теорій потребують суттєвого оновлення у зв'язку із зміною соціальних умов та потребою у переосмисленні деяких біологічних концепцій. Слід розуміти, що особистість, яка знаходиться на стадії формування, є надзвичайно вразливою, оскільки в її поведінці, як лакмусовому папірці, проявляються всі негаразди суспільного життя.

В. Кудрявцев, описуючи схему причинних взаємозв'язків злочинної поведінки індивіда, підкреслює, що така поведінка призводить до суспільно-небезпечного результату. Її суть полягає у взаємодії особистості з конкретною життєвою ситуацією та оберненому зв'язку, наслідком якого є передбачення власного вчинку. Процес формування особистості можна охарактеризувати як взаємодію зовнішнього соціального середовища та індивідуально-психологічних особливостей дитини [1, с. 16 – 19]. Цей висновок є ключовим для розуміння характеру впливу агресії у зовнішньому середовищі на процес прийняття підлітком рішення щодо вибору морального чи протиправного варіанту поведінки. Найбільшу увагу у цьому зв'язку слід звернути на передбачення особою наслідків свого вчинку, бо саме цей механізм, на нашу думку, відіграє найважливішу роль у цьому процесі. Причому ми вважаємо, що під наслідками слід розуміти не лише суспільно-небезпечний результат, а й ймовірність покарання, що тягне за собою інші, небажані для індивіда, явища, у вигляді порушення зв'язків зі сім'єю, інші зміни в його житті. Для неповнолітніх осіб має значення, наскільки ці наслідки (у широкому сенсі) ними усвідомлюються. Усвідомлення і розуміння обумовлюється життєвим досвідом підлітка та його здатністю до аналізу причинно-наслідкових зв'язків.

Ще один елемент зазначеної залежності та описувана В. Кудрявцевим структура зустрічається у відомому дослідженні Д. Вілсона та Р. Хернстейна «Злочин та природа людини ...» [2], яке побачило світ у 1985 році та широко обговорювалось в англійському кримінологічному світі. Автори аналізують факт зворотної залежності між злочинною поведінкою особи та *часом, що проходить від акту поведінки до його результату*. Уявляється, що зазначена залежність для будь-якого виду поведінки може бути виражена наступним рівнянням:

$$B = \frac{R}{R + R_c + D i}, \quad (1)$$

де B – стійка поведінка певного класу, що виражена у вигляді долі від усієї поведінки особи; R – чистий результат поведінки B класу; R_c – результат, що може наступити від іншого варіанту поведінки, крім класу B ; D – часовий інтервал між поведінкою B і результатом R , тобто затримка в результаті; i – параметр імпульсивності, який оцінює, як різко може змінюватись ситуація з досягненням результату. Для вибору між злочином (B_c) та його альтернативою (B_n), до уваги представлені два варіанти рівняння (1):

$$B_c = \frac{p_c R}{p_c R + R_c + D i}, \quad (2)$$

$$B_n = \frac{p_n m R}{p_n m R + R_c + (D + \square) i}, \quad (3)$$

де R – чистий результат злочинної поведінки – матеріальні та нематеріальні блага, крім матеріальних та нематеріальних одночасних витрат; m – співвідношення результату злочину та його уникнення (тобто, правові та інші санкції, які особа не отримала у зв'язку з її відмовою від злочинної поведінки); p_c – ймовірність успішного виконання злочину; p_n – ймовірність отримати покарання та інші негативні наслідки у разі вчинення злочину; \square – середня затримка між результатом злочину (тобто R) та прямими і непрямими наслідками, які мають місце при: затриманні, засудженні, ув'язненні тощо. Крім цього, непрямі наслідки можуть полягати у втраті престижу, недоотриманій вигоді, втраті зв'язків з родиною та друзями; D – часовий інтервал між B_c та R (тобто затримка в результаті злочинного діяння); i – параметр імпульсивності, що однаковий для B_c та B_n , тобто і для злочину, і для альтернативного варіанту поведінки [2, с. 531 – 532].

Очевидно, що вибір злочинної поведінки має тенденцію до більшої ймовірності, ніж альтернативний варіант поведінки (враховуючи можливість) у випадку якщо m або p_n зменшується чи так само p_c або \square – збільшується. Якщо зв'язок між теперішньою поведінкою та майбутніми наслідками ясніше для злочину, то параметр i – буде меншим для злочину, ніж для альтернативного варіанту поведінки. Сама по собі така різниця буде сприяти злочинності шляхом підвищення значення B_c відносно B_n , коли всі інші параметри є незмінними. Таким чином, у випадку короткої затримки злочинного результату – злочин стає неминучим, а при альтернативному варіанті поведінки переважають тривалі затримки.

Щодо неповнолітнього, то фактор співвідношення результату злочину та його уникнення (правові та інші санкції, які особа не отримала у зв'язку з її відмовою від злочинної поведінки) так само, як і сама ймовірність отримати покарання, усвідомлюється значно менше, ніж дорослою особою. Більше того, для неповнолітнього ймовірність отримати реальне покарання об'єктивно є значно меншою, бо діє ряд пільгових норм Кримінального кодексу України.

У той же час, ймовірність успішного виконання злочину в силу різних причин, зокрема і потоків інформації, що витікають зі ЗМІ, де спостерігається криза позитивних героїв та оспівується легкість, з якою порушується закон, представляється більш реальною, ніж це є об'єктивно. У силу особливостей дитячої психіки, більшість неповнолітніх не схильна замислюватись над власним майбутнім, тому і вплив останнього показника (середньої затримки між бажаним результатом злочину та негативними наслідками його вчинення) є дещо відмінним для сприйняття такими особами.

Несформована психіка неповнолітнього є тим фактором, який відображає реальність крізь специфічну призму і, в першу чергу, деформує уявлення про часові проміжки. Бажання отримати все й одразу, а далі – як буде; спробувати все, а потім можна розбиратися, що добре, а що погане – це ті тези, що характеризують свідомість значної частини молодих людей. Саме таку інформацію транслюють деякі телевізійні канали, показуючи російські та західні фільми подібного змісту, хоча ця поведінка генетично не притаманна нашій молоді. Останнім часом хвиля насильства заповонила новини. Масовий психоз населення не залишає осторонь і дітей та молодь. Набувають популярності комп'ютерні ігри, де потрібно переслідувати Януковича, кидати коктейлі Молотова в «тітушек» та «беркутівців», захищати барикади на Грушевського і т. п. Для дорослих людей ці ігри відіграють позитивну роль, бо дозволяють звільнити агресію, що накопичилась у світі останніх подій, а от дітям передається агресивність дорослих, яку вони переносять на оточуючих.

Звісно, ми не можемо ізолювати наших дітей та повністю вберегти їх від Інтернету, телебачення, розгніваних натовпів по обидва боки барикад, але ми повинні, принаймні в сім'ї, створити безпечне для дитини середовище, без агресії та насилля, тоді дитина знатиме, що в неї є надійний тил, і всі вуличні суперечки залишаться назовні, вони не ввійдуть у душу дитини та не запустять механізм агресії, який матиме результатом вчинення злочинних дій, вже не кажучи про психічні розлади.

Коли неповнолітній обирає між вчиненням злочину та альтернативним варіантом поведінки, то слід пам'ятати, що саме суб'єктивне сприйняття ним часового проміжку між діянням та результатом, до якого він прагне; а також між діянням та правовими наслідками у вигляді покарання, відіграє вирішальну роль. Необхідно зробити так, щоб для наших дітей сприйняття реальності не було позначено безвихіддю, тривожністю, беззаконням. А це цілком під силу дорослим.

Таким чином, саме такі елементи як знижена здатність до *передбачення (усвідомлення) наслідків* злочинної поведінки та специфічне сприйняття *затримки в їх реалізації*, відіграють ключову роль у механізмі прийняття рішення вчинити злочин неповнолітніми особами. Враховуючи, що їх вплив на злочинну поведінку визначається наведеними показниками, то інтенсивність визначається як життєвим досвідом, зовнішнім середовищем, так і психофізіологічними якостями та спадковими задатками особи. Тобто, це може бути представлено як взаємодія біологічних та соціальних факторів, що, втім, переломлюється через специфічну призму психіки неповнолітнього порівняно з дорослими індивідами. Отже, нами логічно доведено, що роль агресивного середовища у процесі прийняття рішення про злочин визначається тим,

наскільки у неповнолітнього знижена здатність передбачати можливі наслідки своїх дій та як він суб'єктивно оцінює період, що має прийти до їх настання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кудрявцев В. Причинность в криминологии (О структуре индивидуального преступного поведения) / В. Кудрявцев. – М. : «Юридическая литература», 1968. – 176 с.
2. Wilson, J. Crime and human nature : The definitive study of the causes of crime / J. Wilson, R. Herrnstein. – New York : Free Press, 1985. – 641 p.

Олена Марусенко,

канд. мед. н., магістр психології, доцент,
Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ ПІДЛІТКІВ, ЯКІ ЗАХОПЛЮЮТЬСЯ КОМП'ЮТЕРНИМИ ІГРАМИ З ЕЛЕМЕНТАМИ НАСИЛЛЯ

У роботі проаналізовані особливості психоемоційної сфери підлітків, які захоплюються комп'ютерними іграми з елементами насилля. Аналіз результатів дослідження довів, що до основних психоемоційних особливостей цих підлітків відносяться: дисбаланс психоемоційної сфери, високі показники прямої, а також вербальної агресії, низька толерантність до стресових навантажень, підвищена тривожність, фрустрація потреби в досягненні успіху, страх самовираження та високий ступінь переживання соціального стресу.

Olena Marusenko

PARTICULARITIES OF PSYCHOEMOTIONAL SPHERE OF TEENAGERS ADDICTED TO COMPUTER GAMES WITH ELEMENTS OF VIOLENCE

The article outlines the particularities of psycho-emotional sphere of teenagers addicted to computer games with elements of violence. It proves that the main features of psycho-emotional sphere of teenagers include psycho-emotional imbalance, high level of direct and verbal aggression, low tolerance to stress conditions, increased anxiety, frustration of need to achieve success, fear of self-expression and a high degree of social stress experience.

В останні роки спостерігається бурхливий розвиток інформаційних технологій і все більше дітей та підлітків захоплюються комп'ютерними іграми та віртуальною реальністю. Але віртуальний простір не є безперечним з точки зору транслювання сумнівних цінностей, інформаційного контенту та зразків маскультури, які впливають на особистісне та духовне становлення дітей і підлітків.

Віртуальна реальність, яка представлена, у тому числі, світом комп'ютерних ігор, є надто привабливою для дитячої та підліткової свідомості і надмірне захоплення нею в багатьох випадках призводить до формування комп'ютерної залежності, феномен якої вивчався С. Кулаковим, О. Войскунським, Ю. Фомічовою, А. Шмельовим, І. Бурмістровим, С. Шапкіним, К. Янг та іншими дослідниками [2; 4; 7; 9; 10].

Психологічні аспекти впливу комп'ютерних ігор були досліджені в працях таких вчених, як І. Бурлаков, М. Иванов, Н. Носов, К. Мюррей, Н. Форман, П. Вільсон [1; 3; 5; 6].

Підлітковий вік є найбільш вразливим періодом щодо зовнішніх впливів різноманітного характеру тому, що в підлітковому віці відбувається активна психофізіологічна перебудова організму, спостерігається нестабільність психоемоційної сфери особистості. Більшість підлітків надто емоційно ставляться до комп'ютерних ігор, які, на жаль все частіше стають для них більш важливими, ніж живе спілкування [3; 7].

Особливого значення набуває вивчення впливу на підліткову психіку саме агресивних комп'ютерних ігор, тому що, як вказує Л. Шакірова (2013), включення до подібних ігор технологій полімодальної дії, наприклад, високочастотного контрастного відеоряду, гучного аудіального супроводження, надто реалістичної комп'ютерної графіки, наявність захоплюючої сюжетної лінії на фоні стереотипних дій та реакцій створюють умови щодо зміни психічних станів підлітків, а в деяких випадках – й до патопсихологічної симптоматики. Тривале занурення у світ віртуальних агресивних ігор веде до розвитку низки особливостей і відхилень в психоемоційній сфері підлітків, кількісна і якісна характеристика яких ще потребує додаткового вивчення та аналізу.

Враховуючи надзвичайну актуальність проблеми, нами було встановлено за *мету* дослідити психоемоційні особливості підлітків, які захоплюються комп'ютерними іграми з елементами насильства.

Нами було опитано 78 учнів, але в подальшому дослідженні взяли участь 52 підлітка – учні загальноосвітніх шкіл Луганська і Луганської області, серед яких було 28 хлопчиків та 24 дівчинки.

Нами використані: спостереження, бесіди та комплекс психодіагностичних методик, а саме: методика діагностики комп'ютерної залежності С. Кулакова; методика діагностики ступеню опірності стресу Водоп'янової – Штейна (опитувальник втрат та придбань); методика діагностики агресивності Баса-Даркі,